

Contribuții la istoria comerțului cu cartea în Transilvania (sfârșitul
secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea).
Studiu de caz: *Minologhion* (Blaj, 1781)

FLORIN BOGDAN
Muzeul Etnografic Reghin

Abstract:

Contributions to the History of the Book Trade in Transylvania (End of XVIIIth Century - Beginning of XIXth Century). Case Study: Minologhion (Menologion) (Blaj, 1781)

The need for liturgical books of the Romanian community from Transylvania, in the first half of the XVIIIth century, was satisfied by the acquisition of copies printed in Alba Iulia (Bălgrad) in the XVIIth century and by the import of book from outside the Carpathian arch.

No sooner than 1747, will Romanians, belonging to the Romanian Church United with Rome, Greek-Catholic, benefit from a printing house, which functioned next to Blaj Bishopric.

*This study refers to the purchase cost of one of the books that appeared in the printing house from Blaj, **Menologion** (Blaj, 1781), investigation following the comparison between the price of books and that of some goods from the commercial market from Transylvania at the end of the XVIIIth century and the beginning of the XIXth century.*

Keywords: *trade, ancient books, Transylvania, XVIIIth Century, XIXth Century, Minologhion, Blaj.*

Pentru Transilvania, istoria tiparului românesc din secolul al XVIII-lea reține încetarea activității celei mai prodigioase tipografii din secolul al XVII-lea, cea de la Alba Iulia, a cărei activitate s-a oprit în anul 1702. Astfel, nevoia de carte românească de strănă a românilor ardeleni era satisfăcută, cel puțin în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, prin tipăriturile ieșite din teascurile tipografiei bălgrădene în secolul trecut, cât

și prin importul de carte din celelalte două Țări Române, respectiv Țara Românească și Moldova.

Un caz aparte îl întâlnim când discutăm despre Biserica Greco-Catolică, apărută la sfârșitul secolului al XVII-lea ca urmare a Unirii unei părți a ortodocșilor cu Biserica Catolică. Astfel, în procesul educării credincioșilor, erau necesare cărțile de învățatură. Importanța acestora și utilizarea lor pe o scară destul de largă este relevată de apariția *Catehismului* lui Iosif de Camillis (Tyrnavia - Sâmbăta Mare, 1726).¹ Apariția acestei cărți destinate credincioșilor greco-catolici din Transilvania într-o tipografie din Slovacia are două aspecte: un prim aspect este acela al epuizării stocului de exemplare al *Pâinii pruncilor* (Bălgrad, 1702), primul *Catehism* al românilor uniți, precum și al reeditării acesteia de la Cluj, iar cel de-al doilea aspect este cel al necesității înființării unei tipografii care să tipărească cărțile pentru Biserica Greco-Catolică.

O primă reglementare în acest sens o constituie ordinul împărătesei Maria Tereza din 23 noiembrie 1746, prin care se interzicea importul, în Transilvania, de carte religioasă care provenea din Țara Românească și Moldova, ordinul prevedea chiar și confiscarea celor care se aflau deja în posesia bisericilor greco-catolice.²

Un prim demers legal pentru înființarea unei tipografii pe lângă Episcopia Greco-Catolică cu sediul la Blaj a fost decretul imperial din 14 octombrie 1746 prin care se cerea guvernului Transilvaniei să găsească soluții pentru alegerea locației și finanțare pentru înființarea unei tipografii pentru Biserica Greco-Catolică.³ Cele două acte menționate, plus un al treilea decret imperial din 18 iunie 1747, care reînnoia

¹ *Bibliografia Românească Veche* (în continuare *BRV*), II, 190; cartea beneficiază și de o ediție critică: *Catehismul lui Iosif de Camillis, Trnava 1726*, ediție critică de Eva Mârza, studiu introductiv Eva Mârza, studiu teologic Anton Rus, Sibiu, Editura Imago, 2002.

² Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *Petru Pavel Aron*, Blaj, Editura Astra, 2007, p. 53.

³ Gabriela Mircea, *Tipografia de la Blaj în anii 1747-1830*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008, p. 139.

prevederile actului din 23 noiembrie 1746, s-au constituit în veritabile premise pentru înființarea tipografiei blăjene.

Noua tipografie transilvăneană a luat ființă la 14 iulie 1747, printr-o ordonanță, emisă de Maria Tereza, prin care i se cerea vicarului Petru Pavel Aron traducerea unor ordine împărătești cu privire la monedele falsificate ce urmau să se tipărească la Blaj într-un tiraj de 300 de exemplare (200 în limba sârbă și 100 în limba română).⁴ Este vorba despre o foaie volantă, în fapt un decret al aceleași Maria Tereza.

Din acest moment, tipografia de la Blaj devine centrul tipografic românesc care are cea mai bogată activitate în această perioadă în Transilvania; cărțile tipărite aici se adresau atât serviciului religios cât și învățământului.⁵

Istoriografia cu privire la istoria tiparului în spațiul românesc nu exclude posibilitatea ca materialul inițial care a fost folosit la Blaj să fi fost cel rămas de la tipografia care a activat la Alba Iulia în secolul al XVII-lea.⁶

Dintre cărțile necesare serviciului divin pot fi citate aici numeroase ediții din *Acatist*, *Apostol*, *Catebism*, *Catavasier*, *Evanghelie*, *Molitvenic*, *Minologhion*, *Octoih*, *Penticostar*, *Psaltire* sau *Biblie*. Dintre cărțile adresate învățământului amintim *Îndreptarea către aritmetică* a lui Gheorghe Șincai și diferite ediții ale *Bucoavnei*.

Lucrarea care ne interesează în cercetarea de față, prin prisma prețului la care aceasta s-a vândut în perioada sfârșitului de secol XVIII și mai apoi la începutul secolului al XIX-lea, este *Minologhion* (Blaj, 1781).⁷ Imprimarea cărții a fost realizată de către tipograful Petru Papavici, fiind cea mai bogat ornamentată carte tipărită la Blaj în secolul al XVIII-lea.

⁴ Eva Mârza, Doina Dregheciu, Gabriela Mircea, *Pietre pentru zidirea românității moderne. Vechile tipărituri blăjene de la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia*, Alba Iulia, Editura Haco International, 2007, p. II.

⁵ Cornel Tatai-Baltă, *Gravorii în lemn de la Blaj (1750-1830)*, Blaj, Editura Eventus, 1995, p. 46.

⁶ Mircea Tomescu, *Istoria cărții românești de la începuturi până la 1918*, București, Editura Științifică, 1968, p. 99.

⁷ BRV, II, 448; IV, 448.

Minologhionul se desprinde din rândul cărților tipărite în secolul al XVIII-lea atât prin dimensiunea volumului, numărul de pagini, cât și prin numeroasele ilustrații. Acești indicatori se vor reflecta în prețul cărții.

Informațiile documentare provenind din notele manuscrise de pe exemplarele cărții care s-au păstrat până în zilele noastre, ne oferă numeroase date despre prețul la care era cumpărată cartea și despre evoluția sa. Primele informații datează chiar din anul tipăririi cărții, când se achiziționa un exemplar pentru biserica din Cărășeu (județul Satu Mare) pentru suma de 21 florini.⁸ În același an, la data de 30 noiembrie 1781, se plătea o sumă destul de mare, 37 de florini, pentru exemplarul destinat bisericii din Bogdan Vodă (județul Maramureș).⁹ În anul 1782, un colportor denumit în nota manuscrisă drept „cărțari” le vindea locuitorilor din Dumbrava (județul Mureș) cartea pentru suma de 27 florini.¹⁰ În același an, la 1 martie, locuitorii din Batarci (județul Satu Mare) plăteau pe un exemplar al cărții suma de 36 florini,¹¹ o sumă mare, comparativ cu exemplarul vândut în județul Mureș. Anul 1783 aduce noi informații, locuitorii din Ghirolt (județul Satu Mare) plătind pe carte, la 13 martie, suma de 28 florini.¹² La 1 septembrie, cartea era cumpărată pentru biserica din Cărpiniș (județul Maramureș) cu suma de 28 florini.¹³ Putem constata, așadar, o menținere a aceluiași preț - 28 de florini - pe tot parcursul anului 1783.

Oance Lazăr, împreună cu soția sa, cumpăra cartea pentru biserica din Mesteacău (județul Maramureș) la data de 9 martie 1784 cu suma de 28 florini.¹⁴ O scădere a prețului înregistrăm la 20 iunie 1786, când exemplarul de la Stâna (județul Satu Mare) era cumpărat cu doar 20 de

⁸ Elena Bărnăuțiu, *Carte românească veche în colecții sătmărene*, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 1998, p. 204-205.

⁹ Aurel Socolan, *Circulația cărții românești până la 1850 în județul Maramureș*, Baia Mare, Editura Maria Montessori, 2005, p. 176.

¹⁰ Florin Bogdan, *Catalogul cărții românești vechi din comuna Vătava*, în *Reghinul cultural*, VIII, 2006, p. 101.

¹¹ Elena Bărnăuțiu, *op. cit.*, p. 202.

¹² *Ibidem*, p. 209.

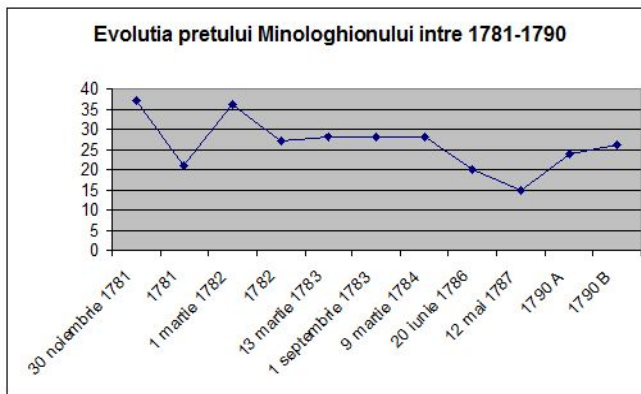
¹³ Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 190.

¹⁴ *Ibidem*, p. 251-252.

florini.¹⁵ O sumă și mai mică se plătea, la 12 mai 1787, pentru exemplarul de la Galda de Jos (județul Alba), și anume 15 florini.¹⁶

Din anul 1790 provin alte două contribuții documentare în ceea ce privește prețul *Minologhionului*. Protopopul Petru Maior întărea, cu semnătura sa, un act de cumpărare a cărții pentru biserica din Chiheru de Jos (județul Mureș) care menționează și prețul cărții, 24 de florini;¹⁷ cartea se cumpăra pentru biserica din Șurdești (județul Maramureș) cu 26 florini.¹⁸

Media prețurilor *Minologhionului* în primii 9 ani de la tipărire depășește ușor suma de 26 florini.



Aspecte și mai interesante aflăm din datele care reies din documentele ce descriu stocul tipografiei (librăriei?) de la Blaj, la data de 1 ianuarie 1782. La momentul respectiv pe stoc se regăseau un număr de 829 de exemplare ale *Minologhionului*,¹⁹ tirajul posibil al cărții fiind undeva în jurul a 1000 de exemplare.

¹⁵ Elena Bărnăuțiu, *op. cit.*, p. 214.

¹⁶ Eva Mârza, *Cartea veche românească pe Valea Gălzii, județul Alba (catalog)*, în *Apulum*, XVII, 1979, p. 345.

¹⁷ Elena Miha, *Cartea veche românească pe valea Beicii (jud. Mureș)*, în *Marisia*, XXIII-XXIV, 1994, p. 376-377.

¹⁸ Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 190.

¹⁹ Gabriela Mircea, *op. cit.*, p. 262.

Valori bănești întâlnite în această perioadă reies dintr-un document, datat la 13 decembrie 1781, care ne oferă informații despre prețurile unor produse disponibile pe piața comercială transilvăneană: o căldare costa 1,50 florini, iar o față de pernă 1,05 florini.²⁰ În anul 1788, la Sinaia, au ars 940 oca de slănină, marfă evaluată la suma de 33 creițari de oca. În același an, de această dată la Focșani, o ladă de Brașov se vindea cu suma de 3,20 florini.²¹

Dacă facem o comparație a prețurilor acestor produse cu cele ale cărților vândute în Transilvania, ajungem la concluzia că în anul 1781 se plătea pentru un exemplar al *Minolghionului* cam aceeași sumă plătită pentru 14 căldări sau aproximativ 20 de fețe de pernă. Pentru a ne da seama cât de valoroase erau cărțile pentru credincioși și pentru bisericile unde cărțile erau donate, redăm câteva prețuri din anii 1787-1788 ale unor manuale școlare tipărite la Blaj: *Alphabeta normatica* - 9-12 creițari, *Alphabeta valabica* - 7-12 creițari.²²

Salariile angajaților din tipografia blăjeană în deceniul al nouălea din secolul al XVIII-lea oferă o altă posibilitate de apreciere a eforturilor financiare, cât și umane, necesare în scopul tipăririi cărților. La 1 septembrie 1782 i se plătea tipografului Petru Papavici salariul pe o lună, ceea ce însemna suma de 25 de florini și 55 ½ creițari, în timp ce zețarul Dimitrie Finta câștiga 5 florini și 57 de creițari pe lună.²³ Din alte surse aflăm și salariul tipografului Ștefan Huszi, care câștiga, în anul 1787, suma de 12 florini pe lună.²⁴ Dacă privim cu atenție salariile plătite celor care munceau în tipografie și le comparăm cu sumele plătite în schimbul cărților tipărite de aceștia, vom observa cât de scumpe erau cărțile. Din informațiile existente pentru anul 1787 reiese că un exemplar al *Minolghionului* era cumpărat cu prețul de 15 florini, o sumă mai mare decât salariul lunar al tipografului Ștefan Huszi.

²⁰ Constantin A. Stoide, Ioan Caproșu, *Relațiile economice ale Brașovului cu Moldova*, Chișinău, Editura Universitas, 1992, p. 295-296.

²¹ *Ibidem*, p. 188.

²² Cornel Tatai-Baltă, *Interferențe cultural-artistice europene*, Blaj, Editura Astra, 2003, p. 42.

²³ Gabriela Mircea, *op. cit.*, p. 265-266.

²⁴ Cornel Tatai-Baltă, *op. cit.*, p. 37.

Sătenii din Bălnaca (județul Bihor) cumpărau cartea la data de 30 iulie 1791 cu suma de 30 florini „de la un dascăl ce ș[ă] chiea Toma din varmeghe[a] Belgradului.”²⁵ Preotul din localitatea Saca (județul Bihor) cumpăra cartea în același an și cu aceeași sumă.²⁶ Credincioșii din Suciul de Sus (județul Maramureș) cumpărau un exemplar al cărții la data de 18 ianuarie 1792, plătind în schimbul ei suma de 28 florini.²⁷ Anul 1792 oferă încă două informații referitoare la prețul de achiziție al *Minologhionului*; sătenii din Chilia (județul Satu Mare) plăteau în schimbul cărții suma de 30 florini la data de 8 iulie 1792,²⁸ iar Bălaj Iacov din Calea Mare (județul Bihor) plătea suma de 32 florini.²⁹ Frații Ion și Iacob Nechita din Preluca Veche (județul Maramureș) cumpărau cartea pentru biserica din localitate la data de 23 aprilie 1795 cu suma de 26 florini.³⁰ Exemplarul cumpărat la 1 septembrie 1796 pentru biserica din Căbești (județul Bihor) costa 29 florini.³¹

Noi informații documentare aflăm pe parcursul anului 1798, la data de 5 iunie cumpărându-se un exemplar al *Minologhionului* pentru biserica din Odești (județul Maramureș) cu suma de 20 florini.³² Colportorul Simion Pantea vindea cartea locuitorilor din satul Foeni (județul Timiș) cu suma de 30 florini la data de 3 septembrie.³³ Tot în anul 1798 se cumpăra și exemplarul de la biserica din Ocna Șugatag (județul Maramureș), care a costat 33 florini.³⁴

²⁵ Florian Dudaș, *Vechile tipărituri românești din Țara Bihorului*, vol. II, Timișoara, Editura de Vest, 2007, p. 176.

²⁶ *Ibidem*, p. 184.

²⁷ Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 301-302.

²⁸ Elena Bărnăuțiu, *op. cit.*, p. 205.

²⁹ Florian Dudaș, *op. cit.*, p. 176.

³⁰ Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 268.

³¹ Florian Dudaș, *op. cit.*, p. 176.

³² Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 259.

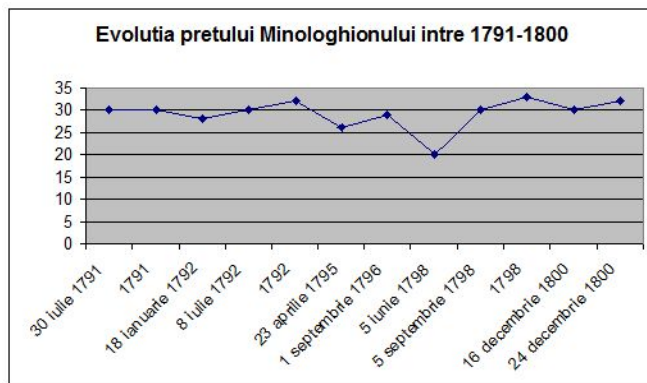
³³ Ion B. Mureșianu, *Cartea veche bisericască din Banat*, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1985, p. 179.

³⁴ Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 258.

La 7 iunie 1799 cartea era cumpărată pentru biserica din Borozel (județul Bihor) cu suma de 31 florini și 8 mărieși.³⁵ O însemnare databilă la sfârșitul secolului al XVIII-lea, redactată de colportorul Toma Pârcălab din Teiuș, menționează prețul la care a fost cumpărată cartea în Ciulești (județul Bihor) - 30 florini.³⁶ Tot o însemnare datată la sfârșitul secolului al XVIII-lea menționează și prețul exemplarului de la Sârbești (județul Bihor) - 33 florini.³⁷

Alte informații provin de la sfârșitul anului 1800, la 16 decembrie se cumpăra, „*cu cheltuiala satului,*” un exemplar pentru biserica din Zolt (județul Timiș) cu suma de 30 florini.³⁸ Opt zile mai târziu, în ajunul Crăciunului, la 24 decembrie, s-a cumpărat și exemplarul de la Dobrești (județul Timiș) cu suma de 32 florini.³⁹ Nu este exclus ca ambele exemplare să fi fost achiziționate de la același colportor.

Media prețurilor înregistrate în ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea pentru exemplarele *Minologhionului* este de peste 29,5 florini pentru un exemplar, ceea ce înseamnă o creștere a prețului față de deceniul precedent cu 3,5 florini.



³⁵ Florian Dudaș, *op. cit.*, p. 175.

³⁶ *Ibidem*, p. 177.

³⁷ *Ibidem*, p. 184.

³⁸ Florian Dudaș, *Memoria vechilor cărți românești. Însemnări de demult*, Oradea, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, 1990, p. 271.

³⁹ Ion B. Mureșianu, *op. cit.*, p. 173.

Informații despre prețurile unor produse de pe piața comercială din Transilvania le aflăm din noi surse documentare. În târgul din Reghinul Săsesc, în perioada 1780-1800, se înregistrau următoarele prețuri: o pereche de cizme costa 3 horgoși/măriași (1 horgoș = 17 creițari), un pfund (1/2 kg) de carne costa 2 creițari, o găleată transilvăneană de vin costa între 30-50 creițari, o mierză de porumb era 5-7 creițari.⁴⁰ La Sibiu, o găleată de grâu se vindea în anul 1797 cu 2 florini și 11 creițari.⁴¹

La fel de interesantă este o altă notă manuscrisă existentă pe filele unui exemplar al *Paliei* (Orăștie, 1582), datată tot în 1795: „An[ul] 1795. Toată iarna a fost un braț de fân 8 florinți, o vacă 6 florinți, un porc mare 1 florint, o pâine 6 husăși.”⁴²

Prețul unui *Minologhion* era de 26 florini în anul 1795, o sumă care pare destul de mare, dacă ne gândim că un porc costa un florin, ceea ce duce la o echivalare a prețului unui exemplar al cărții cu prețul a 26 de porci!

Faptul că tipăriturile blăjene se vindeau destul de bine pe piața din Transilvania este relevant și de informațiile care provin din documentele referitoare la situația financiară a tipografiei. În perioada cuprinsă între anii 1787-1792 tipografia a înregistrat profituri cuprinse între 714 florini și 12 creițari (pentru anii financiari 1788-1789) și 2477 florini și 59 creițari (pentru anii financiari 1791-1792).⁴³ Situația financiară foarte bună a tipografiei de la Blaj a permis acordarea unor împrumuturi, aprobate de către episcopul Ioan Bob, către personalități marcante din viața politică a

⁴⁰ Joseph Haltrich, *Zur Geschichte von Sachsisch-Regen seit den letzten hundert Jahren/ Date privitoare la întocmirea monografiei orașului Reghin și a satelor din jur* (original din 1857), traducere contemporană, mss. Biblioteca „Petru Maior” Reghin, p. 10-12.

⁴¹ Sorina Botiș, *Apariția bancnotelor în Transilvania și circulația lor până la primul război mondial*, Brașov, Editura Universității Transilvania, 2005, p. 60.

⁴² Florian Dudaș, *Vechile...*, p. 32.

⁴³ Cornel Tatai Baltă, Teodor Smericinski, *Din activitatea tipografiei din Blaj (1787-1821) reflectată de un material arhivistic*, în *Apulum*, XIX, 1981, p. 252.

Transilvaniei sfârșitului de secol XVIII; în anul 1799 Wolfgang Kemény era împrumutat cu suma de 1666 florini și 40 creițari.⁴⁴

Debutul secolului al XIX-lea a prins Europa în vârtoarea războaielor napoleoniene, conflagrațiile implicând în mod direct sau indirect mai multe țări de pe continent. Urmările negative ale conflagrațiilor militare de la începutul secolului au constat în pierderile umane grave, dar și în criza economică în care a fost aruncat întreg continentul, fiecare parte beligerantă investind fonduri imense pentru dotarea și întreținerea armatelor care luptau pe front. Din acest tablou nu a lipsit nici spațiul geografic asupra căruia se apleacă cercetarea noastră asupra evoluției prețului de vânzare al cărții, Transilvania.

Din punct de vedere economic, dar și al circulației monetare, momentul introducerii bancnotelor de hârtie este decisiv pentru circulația monetară, dar și pentru evoluția economică a Imperiului Habsburgic și, implicit, a Transilvaniei. Introduse din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, bancnotele puse în circulație într-un număr imens au dus la o inflație uriașă, prețurile urcând într-un ritm amețitor, echivalența celor două tipuri de bani (bancnotă-monedă de argint) fiind, în anul 1811, următoarea: 100 florini argint = 833 florini hârtie și 100 florini hârtie = 4 florini argint.⁴⁵

În condițiile economice grele este de apreciat cu atât mai mult efortul făcut de comunitățile românești din Transilvania, fie ele ortodoxe sau greco-catolice, de a cumpăra în continuare cărțile sfinte pentru bisericile în jurul cărora se strângea întreaga comunitate.

O sumă foarte mare plăteau, în anul 1801, locuitorii din Tămaia (județul Maramureș) care cumpărau cartea cu 80 de florini!⁴⁶ În anul următor, în aprilie 1802, cartea se achiziționa pentru biserica din Josani (județul Bihor) cu 29 de florini.⁴⁷ Tot în 1802, Bărbuș Simion din Valea Vinului (județul Satu Mare) cumpăra cartea împreună cu soția sa, plătind

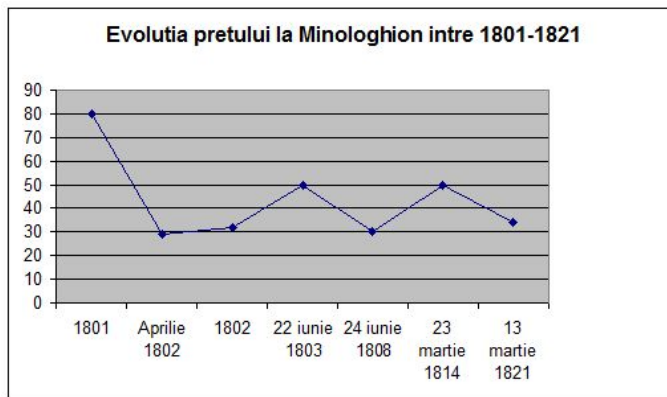
⁴⁴ *Ibidem*, p. 255.

⁴⁵ Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol. I, București, Editura Academiei, 1964, p. 125.

⁴⁶ Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 309.

⁴⁷ Florian Dudaș, *op. cit.*, p. 182.

pentru un exemplar 32 de florini.⁴⁸ Colportorul Toma Pârcălab din Teiuș redacta însemnarea care înregistra vânzarea unui *Minologhion* la 22 iunie 1803, cumpărat pentru biserica de la Subpiatră (județul Bihor) cu 50 de florini.⁴⁹ Noi informații primim prin intermediul însemnărilor manuscrise în anul 1808, când, la 24 iunie, Duma Costea din Bulz (județul Bihor) plătea 30 de florini în schimbul cărții⁵⁰ care va ajunge mai apoi în localitatea Remeți (județul Bihor). La 23 martie 1814, locuitorii din Tisa (județul Hunedoara) cumpărau cartea cu 50 de florini,⁵¹ urmând ca aceasta să ajungă peste ani în localitatea Burjuc (județul Hunedoara). Ultima notă referitoare la vânzarea unui exemplar al *Minologhionului* și luată în calcul este dată la 13 martie 1821, cartea fiind cumpărată cu 34 florini pentru biserica din Cornițel (județul Bihor).⁵²



Media prețurilor de la începutul secolului depășește suma de 43 de florini, ceea ce este cu aproape 14 florini mai mare decât în perioada precedentă. Numărul mare de tranzacții identificate pentru această tipăritură mărturisește faptul că *Antologhioanele*, apărute în secolul al

⁴⁸ Elena Bărnăuțiu, *op. cit.*, p. 214-215.

⁴⁹ Florian Dudaș, *op. cit.*, p. 185.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 183.

⁵¹ Maria Basarab, *Cuvinte mărturisitoare. Însemnări de pe cărți românești vechi din județul Hunedoara*, în *Acta Musei Devensis*, Deva, 2001, p. 65.

⁵² Florian Dudaș, *op. cit.*, p. 178.

XVIII-lea la București și Râmnic, nu au putut-o depăși pe piața cărții în Transilvania.

Noi prețuri ale cerealelor le aflăm din însemnarea prezentă pe filele *Bibliei* (Blaj, 1795) provenind din localitatea Meteș (județul Alba): „Și au fost o ferdelă de cucuruz în Zla[t]na cu 4 zloți, iară de grâu cu 6 și cupa de vin cu 5 eară de vinars cu un zlot [...]. Scris-am eu popa Gheorghie, Paroh Metiaș, Aprilie 30 de zile 1814.”⁵³

Comparând aceste prețuri, realizăm cu ușurință că deja cărțile se ieftinesc considerabil. Pentru un *Minologhion* (Blaj, 1781) se plăteau, în 1814, 50 florini, bani suficienți pentru a putea cumpăra 50 de litri de vin sau 8 ferdele de grâu, respectiv 12 de porumb.

În cazul *Minologhionului*, o carte impresionantă din punct de vedere grafic, de dimensiuni mari, prețul cunoaște mici fluctuații, însă este în mod constant de peste 25 florini, rare fiind exemplarele cunoscute în care prețul ar fi coborât sub suma respectivă. Documentele ne oferă informații despre prețurile cărților în tipografie pentru această perioadă, prețurile vehiculate în însemnările manuscrise fiind, în general, mai mari cu câțiva florini, constând în adaosul colporteurului care prelua cartea din tipografie și apoi o vindea comunităților.

Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, datorită tirajelor mai mari și a inflației induse de emiterea unor serii de bancnote, prețul cărții scade în raport cu perioadele precedente și în comparație cu produsele de pe piața comercială. Un exemplar al *Minologhionului* a fost echivalat cu venitul lunar al unui tipograf. Deși întâlnim cazuri în care o singură persoană sau o familie cumpără cartea pentru biserică „pentru pomenire,” mai rar pentru uzul personal, în continuare cele mai multe cărți sunt cumpărate din colecta întregii comunități și apoi sunt donate bisericilor.

Greutatea achiziționării unei cărți, sumele mari plătite, au făcut din aceste cărți bijuteriile comunităților, care le donau bisericii, astfel fiind explicabile însemnările manuscrise de pe filele lor, însemnări care au calitatea de document, deoarece informațiile furnizate de ele nu conțin doar numele celor care cumpărau cartea, ci și prețul ei.

⁵³ Lucia Hașegan, *Cartea veche românească în Biblioteca Muzeului Unirii din Alba Iulia*, în *Apulum*, XIV, 1975, p. 232-233.

Importanța și valoarea cărții pentru comunitatea care o cumpăra este relevantă și de blestemele care încheie de multe ori însemnarea care descrie momentul achiziției acesteia.

ANEXA

ÎNSEMNĂRI CUPRINZÂND PREȚUL DE ACHIZIȚIE AL MINOLOGHIONULUI (BLAJ, 1781)

Bogdan Vodă (județul Maramureș)

„În numele Tatălui și a Fiului și a Duhului sfânt] Amin. Iată această sfântă] carte, anume *Trifoloi*, adică *Floarea cuvintelor*, oam cumpărat eu, Sesar Simion, drept 37 de *florinți vonași*, *decembrie 25*.”

„și cu toată voința me, om dat și oam giuruuit la sfânta] beserecă a Cubnei, unde este h[ramul] sfân]tului ierarh Nicolae, ca să fie pomană, mie și părinților miei, adecă Ioan și Irină și pentru ertare păcatelor lor, și fiind de față parohușul satului, Diac Nestor. *Aprilie 23*.”

„Iară oare care preot, sau diacon, diac sau o are fura, sau să o strămute, din sfân]ta beserecă aceasta, să fie blăstămat și de mine smeritul, ne ertat, fără de blagoslovenie măriei sale a episcopului locului. Amin. Anul D[om]nului 1781 noiembrie 30. Scris-am eu Mariș Dumitru din Cuhe.”⁵⁴

Cărășeu (județul Satu Mare)

„Această s. carte, adecă Mineiu o am cumpărat Jup. Păcș Tode cu giupâneasa lui, Eleană, [...] cu 21 de *florinți* și o au dat în mâna lui popa Vasilie, parohușul de la Bicz până când va fi voia lui la cea s. beserică, să-i fie pomană lui și muerii și feciorilor lui până la 7 săminție. Și câți sfinți se prăznuiesc și să pomenesc aici, în această sfântă carte, să le fie rugători cătră Domnul pintru dânșii, și cine o are străina fără voia lui să fie supt blăstămul celor 318 de s. părinți de la Nichie 1781.”⁵⁵

⁵⁴ Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 176.

⁵⁵ Elena Bărnăușiu, *op. cit.*, p. 204-205.

Batarci (județul Satu Mare)

„Anul 1782 în 1 zile a lui Martie [...] la începutul cărții scrisă carele cât au dat bani dintru carele chielșig am cumpărat această carte - pentru treizeci și șesă de florinți vonași și noi toți cu voie unuie altui o am dat în sama bisărecii noastre a Bătarciului ca să ne fie pomană pentru sufletele noastre și a tuturor morților noștri, care carte de la acee bisărecă nime să nu o poată nici într-o formă depărta, sau lua ... cumpătat-s-au această carte în zilele înălțatului împărat Iosif al doile al Râmlenilor, supt Episcopul Andrei Bacinschi, supt preotul și parohușul popa Iacob, cu osteneala curatorilor Mândreț Nicoară, Turșuc Văsălie, Turșuc Ion, Stirbă Ivan curator și biron mare. Scris-au această carte prin mine popă Ștefan de Bătarci parohuș din Avaș Vamă, gr. cathol., decembrie 1782.”⁵⁶

Dumbrava (județul Mureș)

„În 1782 un cărțari acest Minei și alte cărți de vândut au venit și la sat Dumbravă la mine preot Florea și nefiind Minei la beserică am chemat berăul satului împreună cu alți săteni ca să cumpere, având eu dijmă besericească, ei s-au apucat că-l vor cumpăra și s-au târguit 27 de florinți dar să aștepte de bani până la otec ce o strânge dijma. Ei dijmă au strâns puțină și nu o au vândut să facă bani la sus numita zi și cărțarii au venit și i-am dat acești bani, adică prețul Mineiului. Toți am dat eu preot Florea. După aceea altă dijmă n-au mai strânsși aceia nu mai o au prețuit 7 florinți și o au dus la mine preot Florea. După aceea oamenii s-au socotit să nu plătească Minei că acelea popii trebuie. Și au cerut acești bani pentru dijmă și eu preot Florea văzând treaba oamenilor așa le-am dat acești 7 florinți și ca să nu fie Minei încurcat și să se știe că am dat ai mei bani și al meu adevăr. Tocmeala au fost făcut, băraul satului anume Rânja Ion și Dența Mihai împreună cu alții au luat acești 7 florinți.”⁵⁷

Ghirolt (județul Satu Mare)

„În anul 1783, în luna lui Marte, 13 zile, noi, ghirotanii, am cumpărat această carte, anume Mineiu, cu preț drept 28 de vonași. Noi ghirotanii

⁵⁶ *Ibidem*, p. 202.

⁵⁷ Florin Bogdan, *op. cit.*, p. 101.

dimpreonă cu popa Ion Pătruț, pă sama sfintei [...] Nimene să nu o poată lua-o a fura de a vre. De de primești cu voe tuturor, să potă muta unde or vre cu toții. Dar cine s-ar întâmpla cineva să ee fără știre satului, afurisit de 318 sfinți părinți de la Nichee.”⁵⁸

Cetățele (județul Maramureș) - (Cărpiniș?)

„Această s[fântă] carte am cumpărat eu, Conță Ștefan din Cărpiniș. Vidicul Kuivarul, Maica mea Ioan, drept flor[inți] von[ași] 28 și o am dat în s[fânta] beserică neuni[tă] a satului Cărpiniș, la bramul Adormirii Preace[stăi] să fie poma[nă] mie și tot neamul nostru. De unde nime să nu îndrăznească a o înstreina supt blestemul și afurisenia tuturor sf[in]ți[lor]. Scris-am eu, Timotei protopop neunit și preut sat[ului]. Anul 1783 Septem[brie] 1. 1783 l[una] septembrie în zile[le] în[ălțatului] împărat Iosif din Beci, episcop neunit părților Ardeal[ului] Șofronie Chirilovici de [la] Buda, vicarius Ioachim Popovici de Haudal, amin.”⁵⁹

Mesteacăn (județul Maramureș)

„1784 martie în nouă zile au cumpăratu acestu sfântu Mineiu, Oance Lazăr cu soțul său Măriuță, pentru sufletele noastre în veci să fie în sf[ân]ta beserecă a Mesteacănului, ca preotu și slujitorii beserecii să fie datori a ruga [pe] Dumnezeu pentru sufletele noastre, iar dacă s-ar strica, iar să o tocmească cineva din neamul nostru și o am cumpărat cu 28 florinți iar cine o a fura să fie anathema și afurisit de sfinți părinți s-au întărit prin noi, preoți Hodor popa Lup și popa Andrei din numitul sat Mesteacăn, vidicul Chioarului. Scris-am eu, cel mai mic decât toți, Ioachim Hosu cantorul satului.”⁶⁰

Stâna (județul Satu Mare)

„Cărora li să cuvine a ști de rândul aceștii sfinte și dumnezeiești cărți, numită Mineiu, care s-au cumpărat din îndemnul ci[nstitului] p. popa Ilie, parobușul locului, de săteni, curatorii, biraele din ace vreme cu cheltuiala a tot

⁵⁸ Elena Bărnăușiu, *op. cit.*, 198, p. 209.

⁵⁹ Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 190.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 251-252.

satul ca să le fie vecinic a bisericii de aicea. În Stână 20 Iunie 1786 cu 20 de fl. Vonași. Scris-am Theodor Madior paroh.”⁶¹

Galda de Jos (județul Alba)

„Acest Mineiu sau cumpărat cu bani gata cincisprezece zloți de muerea răposatului Domnului [...] din Turda de Jos de Simtoană. Prin I. Protopop Tiron Dragoși la Anul 1787 în 12 zile maiu pe sama sfintei Besearici întru Acărora cumpărătura sau socotit și bani cu care au fost datorie a da ctitorilor Besearici pentru osteneala ce li sau chelt[uit] pentru trei îngropăciuni o [...] și oun serindariu carii anume Ioan [...]”⁶²

Chiheru de Jos (județul Mureș)

„Această sfântă carte anume Minei s-au cumpărat cu 24 florinți di[n] carii 12 florinți s-au dat Hurducă Petrea cu soțul său Todora, iar 12 florinți i-au dat Morar Costin cu soțul său Anna, pentru pomenire vecinică. Anul 1790. Scris-am eu protopop Petru Maer al Gurghiului.”⁶³

Șurdești (județul Maramureș)

„În numele Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, amin. Această sfâ[n]tă carte, anume Trifoloiu, o am cumpărat lăcuiitori din Șurdești, și o au dat în sfâ[n]ta beserecă, ca să le fie a totu neamul lor în vecii vecilor, și au dat pre dânsa douăzeci și șase de florinți la Pop Petru din Țicău, și o au lăsat în beserecă în Șurdești, deci cine ar fi preut sau diac, să slugească cu dânsa cu cinste din beserecă să nu să înstrăineze, că cine o va lua sau o va fura, unul ca acela să fie afurisit și proclețit de 300 și 18 de părinți sfinți, ce au fost la soborul din Nicheia, ca să fie în beserică de slujire și de pomenire în vecii vecilor, amin. Scris-am Pop Erotei diac din Șurdești 1790.”⁶⁴

Bălnaca (județul Bihor)

„Această carte, anu[me] Menei ce s[ă] che[a]mă, o [au] cumpăratu sătenii[i] din Bălnaca cu treizeci de florinți vonaș[i] de la un dascăl ce s[ă]

⁶¹ Elena Bărnăuțiu, *op. cit.*, p. 214.

⁶² Eva Mârza, *op. cit.*, p. 345.

⁶³ Elena Mișu, *Cartea veche românească pe valea Beicii...*, p. 376-377.

⁶⁴ Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 190.

chiema Toma din varmeghe[a] Belgradului. Mititeluț om era de stat, [fiind] din sat[ul] Teiuș, aproape de Blaju. Scris-am eu, Popa Coste[a] din Bălnaca, în luna lui i[u]lie, în 30 zile 1791. Mân[a] ce au scris va putrezi și pământ să va face, iară sufletul va merje la Judecată. Constantin Antonovici Bălnăcanu[...]"⁶⁵

Saca (județul Bihor)

„Acest *Minei* l-am cumpărat eu, Popa Cornilie pe bani[i] mei, cu treizeci de florinți, la anul de la Hristosu 1791.”⁶⁶

Suciu de Sus (județul Maramureș)

„Acestu *Minologhion* l-au cumpăratu satu Suciu de Susu de la Ignatie Albu cu 28 de florinți din Blaju, anul 1792 ianuarie 18 de zile. Semnat Sima Mateiu din Suciu de Sus. Această sfântă carte o am cumpăratu Mi[n]ologhion noi, Burzău Maxim, Burzău Ioan, Burzău Vasilie, Burzău Doroteiu, Burzău Toaderu, Burzău Ionu, Bizău Pavelu, Buda Larionu, Ropanu Nistoru, Burzău Toaderu, Ropanu Ștefanu, Potlofariu Mașteiu, Buda Ionu, Pașca Ionu, Pașca Vasilie. În numele Tatălui și a Fiului și a Duhului Sfânt în besearca Suciului de Susu, la hramu Prepadomnii Paraschivii, pentru sufletele noastre și a tuturor sămînții loru vii și morți prin mâna părintelui popa Georgie și popa Danilu, cine o a streina sau a o muta sau o fura, să fie afurisitu și blestematu domnul H[ristos] și procleritu de tri sute și optusprăzece sfinți părinți ce au afurisitu pre spurcatu Arie, anul 1792 Ianuarie 18, amin.”⁶⁷

Chilia (județul Satu Mare)

„Această sfântă carte, adică *Minei*, o au cumpărat sătenii pe sama besărecii din Tilie drept cu 30 de florinți vonași. Iulie 8 zile 1792, fiind preut Michael Nemaly.”⁶⁸

⁶⁵ Florian Dudaș, *op. cit.*, p. 176.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 184.

⁶⁷ Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 301-302.

⁶⁸ Elena Bărnăușiu, *op. cit.*, p. 205.

Calea Mare (județul Bihor)

„Această sf[â]ntă și dumnezeiască carte o [a]u cumpărat Bălaj Iacov cu 302 [= 32] [florinți] vonași pentru sufletul lui și a părinților să le fie la biserică în veci [...] și s-au luat la anii 1792.”⁶⁹

Preluca Veche (județul Maramureș)

„Anul 1795 aprilie 23 fiind noi adunați în casă la Nechită Ion, anume Popa Teodor notaresul săborului, fiind parohuș în satul Preluca, și Susă Vasilie, diacul Prelucii, și Florian Vasile, fătul Prelucii, aflându-să acești oanemi de omenie, anume Nekita Iacob și cu Nechita Ion, fiind frați, au cumpărat această sf[â]ntă carte, anume Mineiu, drept 26 de florinț vonaș și o au dat pre sama s[f]intei beserici în Preluca, ca să să pomenească pentru sufletele dum[n]ilor sale și a tot niamul dumnilor sale, ca nime să nu îndrăznească supt afurisanie sf[i]ntii previle, care să tiamă fur de cele sfinte, a o muta de la această mai sus numită beserecă din Preluca, ca cine să va tãmpla a sluji la această sf[â]ntă beserecă cu toată osârdia să-i pominească și cu purtare de grijă a căuta de dânsa slujindu lui D[u]mnezeu ziua și noaptea, Popa f[rate] Teodor Preluca, Susă Vasile diac.”⁷⁰

Căbești (județul Bihor)

„[...] de chitoru[l] beserecei de[n] Corbești cu 29 zloți, în anu[l] 1796 septembrie întâie, cu ba[ni] ce au pututu strânje chitoru[l] Țirte Vasilie și sfātu[l] Găvrilașu Pătru pomană să zică cine o a precepe să le iarte Dumnezeu păcatele [...]. Popa Petru de la Coticleatiu au fostu parohu și Popa Filimonu, beteagu, Popa Simionu de la Fonău o au vându[t] la Popa Moise de la Tășadu, Popa Moisi o au vândut la Țirte Vasilie în Corbești [...]”⁷¹

Odești (județul Maramureș)

„[...] Carte Mineiu cumpărat, rămasă lui Pop Simeon Pop Varvară de la Odești, cu douăzeci de zloți, pe sama sf[in]tei beserici dela Odești, în veci purure să fie pomenire pentru folosul sufletului a răpăusatului soțului ei pre

⁶⁹ Florian Dudaș, *op. cit.*, p. 176.

⁷⁰ Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 268.

⁷¹ Florian Dudaș, *op. cit.*, p. 176.

cum iau datu lăsat la a[ce]ea eșire din lume și pentru pomenire dumisale și al tot neamului și s-au adus această sfântă carte de la Blaj prin milo[s]tire și putere. Ci. Dmn. Pop Pet[ru] dela Băsești, perceptor ierarhiei a cinstitei varmeghi Solnocului de Mijloc și prin osteneal[ă] lui Kotuș Filip aceeași numite vermeghi jurat asesor după rugămintea numitei soță sa a lui Popa Simeon paroh oarecând de la Odești. Această s[fânt]ă carte. Iar cine are vrea o fura a [o] vinde sau întraltă formă din s[fânta] beserică de Odești, a o muta și a o înstrăina de săbor și ca să fie anatemisit și procleați de toate sfintele săboare ce sau făcut în toată lume, prin care sau așezat lege ce pravoslavnică și de săborul Nichi[e] între carele sau afurisi[t] Arie necredinciosul cu acele bleste[m] să se împărtășească înstrăineze acești s[finte] cărți de la beserec[a] Odeștilor, care afurisanie cu ajutoriul și cu putere sfinților părinți o spun eu popa Doroteiu parohușu de la Stre[m]ți și o scriseiu în anul 1798, iunie zile 5, cu putere ce are și dată mie de la Dumnezeu.”⁷²

Foeni (județul Timiș?)

„Aciastă carte anume *Minei*, o am vândut eu Simion Pantea, vânătorul de cărți din Sibiiu, la satu Feni. S-au cumpărat cu banii satului 30 f[lorini] și s-au cumpărat de popa Vasile Popovici paroh a Feniului, cu osirdia a epitropului Ignat Sirotau și lângă dănsul Ion Știopu și Ștefi Mania.

Septembrie 3 zile. Anno Domino 1798. Simion Pantea.”⁷³

Ocna Șugatag (județul Maramureș)

„Această sfântă carte ce să zice *Floară cuvintelor* ce cuprinde slujbele tuturor sfinților preste tot anul o au cumpărat satul Ocolișeni cu 33 de zloți și o au dat în sfânta beserica în Ocoliș să fie în veci și cine o va sminti din beserică să fie afurisit [...] fiind giupânu Băban Alexa întracest an de 30 [...] D[omn]ului 1798 și fiind dumnealui [...] bisericii sau aflatu să-nvoiască această carte și au datu 9 mărieși împreună cu soața dumisale Dochie să le fie pomană aici și cine va sluji pe această sfântă carte să fie dator să zică să ne erte D[omn]nu păcatele.”⁷⁴

⁷² Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 259.

⁷³ Ion B. Mureșianu, *op. cit.*, p. 179.

⁷⁴ Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 258.

Borozel (județul Bihor)

„În numele Tatălui și a Fiului și A Sfântului Duh. Cu ajutorul milostivului Dumnezeu, această s[ă]ntă și d[u]mnezeiască carte, anume **Minei**, l-am cumpărat eu Topai Miclăuș împreună cu găzdoaie[a] jupâneasa dumisale Mărie, Topai Ianoș și jupâneasa dumisale Tudura și o am dat întru numele Domnului, pentru ertare[a] păcatelor noastre și a tot neamul nostru, la s[fânta] beserecă în Borozel fir fire. Iară cine s-ar ispiti a o strămuta [...] sau să o vânză sau să o schimbe sau să o dea zălog acela om să fie trecelet [...]. Și s-au scris acest statornic zapis în casa jupânului Topai Miclăuș din Borozel și între jupânul Topai Ianoș și între jupâneasele dum[i]lor sale Mărie și Tudura. **Iunie în 7 zile, anul 1799. Iară prețul Mineiului cu cât l-am cumpărat este de 31 de florinți și opt măr[i]eși. Scris-am eu, Isaie Condrovici, paroh în Topa.**”⁷⁵

Ciulești (județul Bihor)

„[...] cine s-ar ispiti să u fure sau să o străineze fără știrea satului și a ctitorilor acela om să fie afurisit de 318 de părinți sfi[n]ți de la Nicheia ci [...] să rămâe la s[fân]ta beserică aici [...] din numitul oraș Tuișu în **30 de florinți** care au dat bani întrânsul. D[u]mnezeu să-i pome[ne]ască.”⁷⁶
(Însemnare redactată de colportorul Toma Pârcălab din Teiuș. Posibil sfârșitul secolului al XVIII-lea).

Sârbești (județul Bihor)

„Această s[ă]ntă carte, anume **Minei**, s-au cumpărat cu **33 de florinți** de preotul Pocolii din tri sārindari, prescuri și cu tāmâ(i)e, de la mine [...]”⁷⁷
(Însemnarea este databilă la sfârșitul secolului al XVIII-lea).

Zolt (județul Timiș)

„Această carte, ce să chiamă **Minei**, iestă a satului Zolt cumpărată cu cheltuiala satului, cu bani gata **30 florinți**, de la Simeon Pantea din Blaj,

⁷⁵ Florian Dudaș, *op. cit.*, p. 175.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 177.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 184.

*dechemvrie 16, 1800. Și s-au cumpărat în chinejia lui Oprea Obeadă, cu îndemnarea preotului Alecsa Nicolaevici.*⁷⁸

Dobrești (județul Timiș?)

*„S-au cumpărat aciastă sfântă carte adică Mineii, de oameni ai satului Dobrești bisericii noastre, cu preț 32 f[lorini] la anu 1800, Dechemvrie 24 zile.”*⁷⁹

Tămaia (județul Maramureș)

*„Această s[fântă] carte, anume Mineiu, s-au cumpărat pe banii s[fintei] beserici de Tămae cu optzeci de zloți; anul 1801 fiindu paroh în Tămae popa Hariton.”*⁸⁰

Josani (județul Bihor)

*„Această s[fântă] carte o am cumpărat eu, popa Dimitrie Tirla, cu bani(i) mei, cu 29 florinți vonași, [în] 1802, aprilie [...]”*⁸¹

Valea Vinului (județul Satu Mare)

*„[...] O au cumpărat jupânu Bărbuș Simion, cu soața sa Fagi Maria, cu 32 de zloți pentru sufletul fiului lor Ilie, ca să fie pomană veșnică [...] și o au dat pă sama sfintei beserici din Borhid. Și cine o va înstrăina de la sfântă beserecă să fie blăstămat și afurisit. Fiind parohuș Ioan Ferne 1802.”*⁸²

Subpiatră (județul Bihor)

„Această sfântă carte, anume Minei, s-au cumpărat cu bani buni drept 50, adică cincizeci de florinți von[ași]. S-au cumpărat cu bani[i] biseric[i] care bani i-au strâns ctitori[i] sfintei biserici de aici din Satu Piatră și din alte sate cine au fă[cut] bine și dumnezeire de s-au îndurat văzând această sfântă beserică săracă. Iar cine s-ar afla să o fure sau să o mute dintr-această sfântă beserică din Supt Piatră să fie afurisit de 318 de sfinți părinți de la Nicheia.

⁷⁸ Florian Dudaș, *Memoria...*, p. 271.

⁷⁹ Ion B. Mureșianu, *op. cit.*, p. 173.

⁸⁰ Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 309.

⁸¹ Florian Dudaș, *Vechile...*, p. 182.

⁸² Elena Bărnuțiu, *op. cit.*, p. 214-215.

18[0]3 iunie 22 [...].”⁸³ (Însemnare scrisă de către colportorul Toma Pârcălab din Teiuș).

Remeți (județul Bihor)

„Această sfântă carte o [au] cu[m]părat Duma Costea, cu 30 de florinți, și o datu la biserica din Bulz firiri firiște și cine o fura sau o [a]r vinde să i să verse mațale ca lui Arie. Feru și arama să rujinească, iar trupul lui să nu putrezească. Scris-am în luna lu[i] i[u]nie în 24 [de] zile 18 sute 8 [1808]. Alexandru Popovici, fiind preot în Bulzu.”⁸⁴

Burjuc (județul Hunedoara)

„Acest Minei este al satului Tisa și s-au cumpărat 50 florinți [...] și s-au cumpărat în luna lui Martie 814 în 23 martie.”⁸⁵

Cornițel (județul Bihor)

„Această sfântă și dumnezeiască carte este a lui Tripon [...] și o au dat în mâna lui Popa Ioan al beserecei în Cornițel. Și o au cumpărat cu 34 de florinți să-i fie pomană [...]. Scris-am eu, Popa Ioan, [în] martie în 13 zile, în anu(l) 1821.”⁸⁶

⁸³ Florian Dudaș, *op. cit.*, p. 185.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 183.

⁸⁵ Maria Basarab, *op. cit.*, p. 65.

⁸⁶ Florian Dudaș, *op. cit.*, p. 178.